

Paweł Róg

ORCID 0000-0003-0342-3896
DOI: 10.30657/pha.32.2020.08
(Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie)
e-mail: pawel.rog@ipn.gov.pl

**Leon Kotarba (1924–1991).
Przyczynek do biografii politycznej**

Streszczenie

Leon Kotarba do najważniejszego urzędu w rzeszowskim wojewódzkim aparacie PZPR, doszedł w maju 1975 r. dzięki poparciu swego poprzednika Władysława Kruczka. Przez większą część swojej pracy w partii był jego protegowanym. To od niego nauczył się nie tylko zarządzania podległym aparatem. Wydaje się, że Kotarba identycznie jak Kruczek rozumiał rolę PZPR w państwie i społeczeństwie Polski. Potwierdza to opinia Józefa Tejchmy, który oceniał Kotarbę jako doktrynera, nie biorącego pod uwagę uwarunkowań lokalnych województwa rzeszowskiego. W sposób dogmatyczny starał się więc zarządzać podległym terenem. Ten styl kierowania województwem rzeszowskim nie sprawdził się w okresie kryzysu, który rozpoczął się w PRL w 1975 r. O upadku Kotarby zdecydowała jednak jego chwiejna postawa wobec powstałego w sierpniu 1980 r. związku zawodowego „Solidarność”. Z funkcji pierwszego sekretarza KW PZPR w Rzeszowie zrezygnował 19 listopada 1980 r.

Słowa kluczowe:

Leon Kotarba; I Sekretarz; Rzeszów; PZPR.

Leon Kotarba do najważniejszego urzędu w wojewódzkim aparacie PZPR w województwie rzeszowskim doszedł w maju 1975 r. dzięki poparciu najbardziej wpływowego ze swoich poprzedników, Władysława Kruczka. Przez większą część swojej pracy w partii był jego protegowanym. To od niego nauczył się nie tylko zarządzania podległym aparatem. Wydaje się, że Kotarba identycznie jak Kruczek rozumiał rolę PZPR w państwie i społeczeństwie Polski. Potwierdza to opinia Józefa Tejchmy, który oceniał Kotarbę jako doktrynera, niebiorącego pod uwagę uwarunkowań lokalnych województwa rzeszowskiego. W sposób dogmatyczny starał się więc zarządzać

podległym terenem. Ten styl kierowania województwem rzeszowskim nie sprawdził się w okresie kryzysu, który rozpoczął się w PRL w 1975 r. O upadku Kotarby zdecydowała jednak jego chwiejna postawa wobec powstałego w sierpniu 1980 r. związku „Solidarność”.

Leon Kotarba urodził się 26 maja 1924 r. w podrzeszowskiej wsi Hyżne. Jego rodzice, Józef i Katarzyna, prowadzili 2-hektarowe gospodarstwo rolne w tej miejscowości. Z niewielkiego areału musieli wyżywić siebie oraz liczne potomstwo – oprócz Leona, jeszcze dwóch synów i dwie córki.

W wieku 8 lat Leon Kotarba, zgodnie z ustawą o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r., rozpoczął edukację w 7-klasowej szkole powszechnej w Hyżnem. Ukończył ją w 1939 r. W okresie okupacji niemieckiej pracował z rodzicami w gospodarstwie. W tym czasie nie należał do żadnej organizacji zbrojnej, stawiającej sobie za cel wyzwolenie Polski¹. W 1942 r. Leon Kotarba został zabrany do pracy przymusowej w ramach *Baudienst*². W 1943 r. został zwolniony i wrócił do rodziców. Pracował z nimi na roli aż do 1945 r. Byt rodziny Kotarbów poprawił się w drugiej połowie lat czterdziestych XX wieku. Dzięki dekretowi o reformie rolnej, wydanemu przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN) Józef Kotarba otrzymał 6 września 1944 r. 5 hektarów poukraińskiej ziemi³.

Okres utrwalania władzy przez komunistów (1945–1947)

W tym czasie 21-letni Leon włączył się w budowę nowej rzeczywistości. Od 24 maja do 1 listopada 1945 r. zatrudniony był w Urzędzie Gminy Hyżne na stanowisku poborcy świadczeń rzeczowych⁴. Zgodnie z normatywami wydanymi przez PKWN,

¹ Archiwum Państwowe w Rzeszowie (dalej APRz), Akta osobowe Komitetu Wojewódzkiego (KW) PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 28-30.

² *Der Baudienst im Generalgouvernement* (pol. Służba Budowlana w Generalnym Gubernatorstwie) – w latach 1940–1945 była to jedna z form pracy przymusowej na rzecz III Rzeszy. *Baudienst im Generalgouvernement* wzorowany był na Służbie Pracy Rzeszy i został powołany do życia rozporządzeniem z 6 maja 1940 r. Organizację podzielono na trzy pionry: ukraiński, polski, góralski. Oddziały budowlane zlokalizowane były na terenie dystryktu krakowskiego, lubelskiego i radomskiego, a od 1941 r. na terenie Dystryktu Galicja. Okres pracy obowiązkowej w Służbie Budowlanej początkowo przewidziano na 3 miesiące, ale wkrótce wydłużono go do 7 miesięcy w okresie wiosenno-letnim. Rekrutacja odbywała się na zasadzie poboru obowiązkowego młodych mężczyzn pomiędzy 18. a 23. rokiem życia, a także w drodze ochotniczego zaciągu poprzez urzędy pracy lub urzędy gminne. Junacy zatrudniani byli do pracy przy budowie dróg i mostów, linii kolejowych, lotnisk, rozbudowie sieci energetycznej, regulacji rzek, w przemyśle zbrojeniowym, w ostatnim okresie przy kopaniu schronów i okopów. Pracowali również na potrzeby Wehrmachtu i SS. Praca była nieodpłatna. Na zaspokojenie drobnych potrzeb Polacy wcieleni do *Baudienst* otrzymywali „kieszonkowe” w wysokości 1 zł dziennie. Zob. W. Mścisław, *Służba Budowlana (Baudienst) w Generalnym Gubernatorstwie 1940–1945*, Warszawa 1984, *passim*.

³ APRz, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 28v–30v.

⁴ *Ibidem*, k. 32.

zajmował się rekwizycją płodów rolnych na rzecz armii oraz ludności miast⁵. Parę miesięcy później Leon Kotarba zdecydował się na włączenie się w życie polityczne gminy Hyżne. Pierwszym krokiem było wstąpienie do Polskiej Partii Robotniczej (PPR) w dniu 15 lutego 1946 r.⁶ Czym była podyktowana ta decyzja? Czy Leon Kotarba nie chciał w ten sposób poprawić swojego bytu, a może już wtedy marzył o karierze politycznej? Niestety, źródła pozostawiają tę kwestię bez odpowiedzi.

W 1946 r. Kotarba rozpoczął pracę na rzecz lokalnych struktur PPR w gminie Hyżne. Przygotowywał się do niej już od marca 1946 r. Wtedy to rozpoczął naukę w Wojewódzkiej Szkole Partyjnej w Rzeszowie. Po jej ukończeniu, jako członek Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej⁷, brał udział w kampanii przed referendum ludowym. Podczas plebiscytu, 30 czerwca 1946 r., przewodził komisji wyborczej w Grzegorzówce. Prawdopodobnie osobiście brał udział w fałszowaniu wyników z tego terenu. W drugiej połowie 1946 r. władze powiatowe partii oddelegowały go do pracy w ruchu młodzieżowym. Wstąpił więc Kotarba w sierpniu tego roku do Związku Walki Młodych (ZWM). 1 września 1946 r. został zatrudniony w Zarządzie Powiatowym (ZP) tej organizacji w Rzeszowie, w charakterze instruktora. Na tym stanowisku pracował do końca stycznia 1947 r. Jako instruktor ZP ZWM w Rzeszowie doszkalął się w Centralnej Szkole Związku w Łodzi.

Stalinizm (1947–1956)

1 lutego 1947 r. Kotarba przeszedł do pracy w powiatowej instancji organizacji w Jarosławiu. Objął w niej funkcję przewodniczącego. Stanowisko to piastował także po scaleniu wszystkich organizacji młodzieżowych, 21 lipca 1948 r. w nowy twór o nazwie Związek Młodzieży Polskiej (ZMP)⁸. Leon Kotarba został zwolniony ze stanowiska przewodniczącego jarosławskich struktur Związku 31 sierpnia 1949 r. i wysłany przez Komitet Wojewódzki (KW) Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) na roczny kurs w Centralnej Szkole Partyjnej w Łodzi, który ukończył 9 lipca 1950 r.⁹ Kotarba otrzymał pozytywną opinię od Stanisława Stęborowskiego, opiekuna grupy seminaryjnej, do której uczęszczał:

⁵ Zob. *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 18 sierpnia 1944 r. o wojennych świadczeniach rzeczowych – obowiązkowych dostawach zbóż i ziemniaków dla państwa*, Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (dalej Dz. U. RP) 1944, nr 3, poz. 9.

⁶ APRz, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 29.

⁷ Leon Kotarba był członkiem Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej (ORMO) od 1 IV 1946 r. do 31 XII 1948 r. Zob. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie (dalej AIPN Rz), Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych (dalej WUSW) w Rzeszowie, sygn. 266/1, Kartoteka członków Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, Karta ewidencyjna Leona Kotarby, bp.

⁸ Archiwum Zakładowe Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego (dalej AZPUW), Akta osobowe pracowników Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie, Akta Leon Kotarba [dokumentacja niearchiwalna], sygn. 1102/766, k. 5; Archiwum Akt Nowych (dalej AAN), Centralna Kartoteka PZPR, Akta osobowe Leona Kotarby, sygn. CK XX/9952, k. 9.

⁹ APRz, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 28, 30v, 31, 33; AZPUW, Akta osobowe pracowników Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie, Akta Leon Kotarba [dokumentacja niearchiwalna], sygn. 1102/766, k. 5.

Poziom ogólny średni, przeciętnie zdolny. W początkowym okresie nie bardzo przykładał się do nauki, od połowy kursu się podciągnął. Zagadnienia teoretyczne przyswoił sobie w stopniu zupełnie dostatecznym. Zagadnienia organizacyjne zna dobrze. W jego postępowaniu wyczuwa się wyraźny klasowy kościec i przywiązanie do Partii. W pracy terenowej szczególnie na odcinku młodzieżowym przejawiał dużo własnej inicjatywy. Prowadził dwukrotnie seminarium z historii i zagadnień aktualnych, wykazując dobre podejście i umiejętność prowadzenia zajęć szkoleniowych. Wyraził chęć do pracy po linii szkoleniowej. Myślę, że może być wykorzystany w aparacie szkoleniowym ZMP¹⁰.

Pomimo powyższych sugestii, KW PZPR w Rzeszowie zdecydował się na nominację Leona Kotarby na stanowisko przewodniczącego Zarządu Wojewódzkiego (ZW) ZMP w Rzeszowie. 16 sierpnia 1950 r. został zatwierdzony przez egzekutywę wojewódzkiej instancji PZPR w Rzeszowie na to stanowisko¹¹. Z zachowanych list płac ZW ZMP w Rzeszowie wynika, że pod koniec 1951 r. jego pensja, bez żadnych dodatków, wynosiła 1157,64 zł netto¹². Jeśli weźmiemy pod uwagę zarobki pracowników KW PZPR w Rzeszowie, to kwota ta wydaje się niezwykle mała. Przykładowo, referent tamtejszego wydziału zarabiał w 1949 r. 17 000 zł netto¹³. W 1951 r. ta suma prawdopodobnie była na takim samym poziomie lub nieco wyższa.

W kierowaniu organizacją korzystał z wytycznych płynących z naczelnych i wojewódzkich struktur partii. W latach 1950–1954 aparat młodzieżowy, którym zarządzał na terenie województwa rzeszowskiego, naciskał na swoich członków, ażeby brali udział w przekraczaniu norm produkcyjnych. W 1952 r. przed Zlotem Młodych Przodowników Budowniczych Polski Ludowej, który miał się odbyć 22 lipca, zintensyfikowano działania związane z propagowaniem współzawodnictwa pracy. Sukcesami w tej dziedzinie chwalił się Leon Kotarba podczas konferencji 5 lipca 1952 r. Dzięki pracy całego aparatu ZMP na Rzeszowszczyźnie młodzież przekraczała normy produkcyjne w wielu zakładach w regionie. Jako przykład takiej praktyki, z której szczególnie był dumny, podał działania grupy ZMP pracującej w Hucie Stalowa Wola. W tym czasie trzy młodzieżowe brygady, pracujące na wydziale naprawczym w tej fabryce, zobowiązały się przekroczyć plan do 26 lipca 1952 r. o 5 ton odlewu stalowego¹⁴. Dwa lata później, na konferencji 25 czerwca 1954 r., Leon Kotarba ponownie chlubił się z osiągnięć w tej sferze:

Nasi młodzi przodownicy pracy wyrastają w masowym ruchu współzawodnictwa na terenie naszego województwa, po IX Plenum KC partii ogarnął 13 proc. młodzieży, pracującej w przemyśle i budownictwie. Ten wspaniały ruch rozwinął się dzięki naszej pracy wyjaśniającej uchwały IX Plenum Komitetu Centralnego partii wśród młodzieży robotniczej¹⁵.

Z powyższego cytatu jasno wynika, że Kotarba stał na straży wykonania dyrektyw PZPR. Przypomnieć należy, że z ich nakazu członkowie ZMP brali także udział w ko-

¹⁰ APRz, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 63.

¹¹ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 140, k. 79.

¹² APRz, Zarząd Wojewódzki (dalej ZW) Związku Młodzieży Polskiej (dalej ZMP) w Rzeszowie, sygn. 83, k. 44.

¹³ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 13086, k. 3.

¹⁴ *Ibidem*, sygn. 2, k. 9.

¹⁵ *Ibidem*, sygn. 4, k. 87.

lektywizacji wsi i rozbudowie przemysłu na Rzeszowszczyźnie. W latach 1950–1954 aparat ZMP w województwie rzeszowskim w niewielkim zakresie prowadził wśród chłopów agitację, która doprowadzić miała do ich wstąpienia do spółdzielni produkcyjnych. Jak wiadomo, mieli tworzyć tego typu kooperatywy na wzór sowieckich kołchozów. Czy w tej sytuacji władze wojewódzkie PZPR nie naciskały na Leona Kotarbę, aby zmienił ten stan rzeczy? Prawdopodobnie tak, chociaż źródła nic nie mówią na ten temat. Pośrednim dowodem są działania, jakie podjął w tej sferze. Mianowicie z polecenia Kotarby młodzież zrzeszona w ZMP i organizacjach jej podporządkowanych, miała namawiać mieszkańców wsi do zakładania spółdzielni produkcyjnych¹⁶.

Oczywistym faktem jest to, że KW PZPR w Rzeszowie na bieżąco interesował się sprawami, związanymi z działalnością ZMP na podległym terenie. Należy pamiętać, że Leon Kotarba jako przewodniczący wojewódzkich struktur tej organizacji, wchodził w skład Egzekutywy tej instancji partyjnej. Należy pamiętać, że jako przewodniczący wojewódzkich struktur tej organizacji, wchodził w skład egzekutywy tej instancji partyjnej. Do tego organu został wybrany podczas posiedzenia KW 23 października 1950 r. Nieprzerwanie pełnił tę funkcję prawie cztery lata. Przestał być członkiem egzekutywy KW PZPR w Rzeszowie po odwołaniu go ze stanowiska przewodniczącego ZW ZMP w Rzeszowie i jednoczesnym skierowaniu do dwuletniej Centralnej Szkoły Partyjnej w Warszawie¹⁷. Arkadiusz Łaszewicz – I sekretarz KW PZPR w Rzeszowie wysoko ocenił pracę Kotarby w aparacie ZMP. W charakterystyce z 20 kwietnia 1953 r. napisał:

W pracy młodzieżowej wykazał się jako dobry organizator, posiadając zmysł organizacyjny i własną inicjatywę. Ma dobre podejście do młodzieży i cieszy się wśród niej zaufaniem. Dużą uwagę zwraca na wychowanie i ustawienie do pracy aparatu i aktywu ZMP-owskiego. Zwraca szczególną uwagę na pracę miejscowej POP [Podstawowej Organizacji Partyjnej] i na szkolenie ideologiczne aparatu, wśród którego cieszy się zaufaniem¹⁸.

Nie była więc to degradacja, ukończenie edukacji na wymienionej wyżej uczelni dawało możliwość pracy w aparacie PZPR, a w perspektywie awansowania na najwyższe funkcje w lokalnych komórkach partii. Już w trakcie nauki Kotarba otrzymywał wynagrodzenie równe uposażeniu zastępcy kierownika wydziału KW PZPR¹⁹.

Epoka Gomułki (1956–1970)

Po ukończeniu studiów w 1956 r. Leon Kotarba skierowany został do pracy w Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie. Do 14 lutego 1958 r. zatrudniony był na stanowisku starszego inspektora w Wydziale Spraw Wewnętrznych tego urzędu²⁰. 1 lutego 1958 r. przeniesiony został na etat w wojewódzkiej instancji PZPR

¹⁶ APRz, ZW ZMP w Rzeszowie, sygn. 8, k. 120; *Ibidem*, sygn. 4, k. 94.

¹⁷ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 56, k. 388, 413; *Ibidem*, sygn. 185, k. 48; *Ibidem*, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 38.

¹⁸ *Ibidem*, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 40.

¹⁹ Od 1 maja 1954 r. podstawowe uposażenie zastępcy kierownika KW PZPR w Rzeszowie wynosiło 1500 zł. Zob. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 13088, k. 13.

²⁰ APRz, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 38; AZPUW, Akta osobowe pracowników Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie, Akta Leon Kotarba [dokumentacja niearchiwalna], sygn. 1102/766, k. 1.

w Rzeszowie. Pracował tam w Wydziale Organizacyjnym w charakterze instruktora. Po trzech miesiącach pracy został awansowany na stanowisko zastępcy kierownika wymienionego pionu. Czy tak szybko piął się po szczeblach kariery w KW dzięki posiadanym kompetencjom i zaangażowaniu w pracy? A może już wtedy był protegowanym Władysława Kruczka, ówczesnego I sekretarza wojewódzkiej instancji PZPR? Niestety, pytania te, przez braki w materiale archiwalnym, pozostają bez odpowiedzi. Nie żyją już też osoby, które mogłyby coś powiedzieć na ten temat²¹. Nasza wiedza dotycząca jego pracy na tym stanowisku ogranicza się do zakresu spraw, jakimi się zajmował. Kotarba, jako jeden spośród trzech zastępców kierownika Wydziału Organizacyjnego KW, miał pilnować wykonania uchwał Komitetu Centralnego PZPR przez terenowe jednostki prokuratury, sądów, milicji, wojska oraz straży pożarnej²². Zdarzało się, że był delegowany do załatwienia kwestii organizacyjnych w terenie. Ten fakt uzyskuje potwierdzenie choćby w materiałach po Komitecie Powiatowym PZPR w Ropczycach. 7 listopada 1963 r. Leon Kotarba uczestniczył w obradach egzekutywy tej organizacji partyjnej. Podczas trwania posiedzenia zaprezentował stanowisko Komitetu Wojewódzkiego w kwestii funkcjonowania Podstawowych Organizacji Partyjnych PZPR²³.

Kotarba pracę w Wydziale Organizacyjnym godził z nauką w trybie zaocznym w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy KC PZPR w Warszawie. Jako świeżo upieczony absolwent Korespondencyjnego Technikum Hodowlanego w Dzikowie, w grudniu 1959 r. został skierowany przez swoich przełożonych na studia. Naukę na pierwszym roku ekonomii rozpoczął w czasie trwania semestru zimowego. Czy Kotarba był dobrym studentem? Z zachowanego indeksu wynika, że uczył się przeciętnie. Średnia jego ocen z lat 1959–1964 wynosiła 3,72. Wśród stopni, jakie zdobył w trakcie zaliczeń i egzaminów, znajdują się także oceny bardzo dobre. Otrzymał je z przedmiotu encyklopedia prawa oraz historia polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego. Zdarzało się także, iż zaliczał egzaminy w trakcie sesji poprawkowych. Przykładowo, 5 lutego 1964 r. w takim trybie zaliczył przedmiot finanse na ocenę dobrą. W sierpniu 1963 r. obronił pracę dyplomową z zakresu ekonomiki przemysłu pt. *Normatywny rachunek kosztów na przykładzie Zakładów Metalowych im. Tomasza Dąbala w Nowej Dębie*. Trzy lata później zdobył tytuł magistra ekonomiki politycznej, broniąc rozprawę z podobnego zakresu tematycznego. Jej tytuł brzmiał: *Normatywny rachunek kosztów w rachunku ekonomicznym na przykładzie WSK w Rzeszowie*. Oba opracowania przygotował Kotarba pod kierownictwem profesora Seweryna Żurawickiego²⁴.

1 lutego 1965 r. Leon Kotarba ponownie awansował i objął funkcję kierownika Wydziału Organizacyjnego KW PZPR w Rzeszowie. Jednostka organizacyjna, w której pracował, zajmowała się:

- przygotowaniem materiałów dotyczących wybranych sfer pracy wydziału na posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Rzeszowie,
- koordynowaniem działań w zakresie przyjmowania wizyt dygnitarzy partyjnych z różnych krajów bloku komunistycznego oraz organizowaniem rewizyt,

²¹ APRz, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 38, 39, 50, 51.

²² *Ibidem*, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 8838, k. 93.

²³ *Ibidem*, Komitet Powiatowy (dalej KP) PZPR w Ropczycach, sygn. 47, k. 140, 141.

²⁴ AAN, Akademia Nauk Społecznych (dalej ANS) przy KC PZPR w Warszawie, sygn. 87/254, b.p.

- koordynowaniem działalności podległych KW instancji partyjnych,
- opracowaniem materiałów statystycznych dotyczących PZPR w województwie rzeszowskim,
- nadzorem nad ewidencją partyjną we wszystkich powiatach na podległym terenie,
- zbieraniem informacji dotyczących całokształtu życia politycznego i gospodarczego w województwie rzeszowskim,
- kwestiami kadrowymi w odniesieniu do nomenklatury partyjnej i urzędniczej,
- kontrolą realizacji uchwał centralnej i wojewódzkiej organizacji partyjnej,
- kontrolą pracy rad narodowych,
- upolitycznieniem związków zawodowych, poprzez ukierunkowywanie pracy Zarządu Okręgowego Związków Zawodowych w Rzeszowie,
- opieką nad Związkiem Młodzieży Socjalistycznej, Związkiem Młodzieży Wiejskiej, Ligą Kobiet i Kołami Gospodyń Wiejskich²⁵.

Różnorodność podejmowanych przez Wydział Organizacyjny KW zadań świadczy o tym, iż stanowił on jeden z filarów władzy partii w terenie. Kierownik tej jednostki był więc jednym z członków kierownictwa partyjnego w województwie.

Szczególnie ważne, spośród wymienionych wyżej obszarów działań, były kwestie związane z obsadą wakujących etatów w terenowym aparacie PZPR. Należy pamiętać, że aparatczycy, przysłani przez Komitet Wojewódzki, zarządzili administracją w powiatach i miastach województwa rzeszowskiego. Leon Kotarba, jako kierownik Wydziału Organizacyjnego, opiniował wnioski personalne przygotowane przez Inspektorat Kadr KW, a od połowy 1966 r. – Biuro Kadr. Pracownicy tej jednostki przedkładali propozycje personalne do zatwierdzenia na posiedzeniach Egzekutywy KW PZPR w Rzeszowie. Dotyczyły one zatrudnienia lub zwolnienia określonych osób na różnych stanowiskach w instancjach PZPR. Zdarzały się przypadki, że sam Kotarba zgłaszał kandydatury na wakujące stanowiska w nomenklaturze partyjnej. Przykładowo, 30 września 1966 r. na posiedzeniu Egzekutywy KW przedstawił wnioski w sprawie zmian personalnych na stanowisku: I sekretarza Komitetu Powiatowego (KP) PZPR w Ropczycach, sekretarza do spraw organizacyjnych KP PZPR w Przeworsku, sekretarza do spraw organizacyjnych KP PZPR w Leżajsku, kierownika Powiatowego Ośrodka Propagandy Partyjnej PZPR w Leżajsku, sekretarza Komitetu Zakładowego PZPR w Tarnobrzesckim Przedsiębiorstwie Budowlanym i sekretarza Komitetu Zakładowego PZPR w Zakładach Chemicznych w Sarzynie²⁶.

Leon Kotarba również przywoził, w „teczce” decyzje o powołaniu na kierownicze funkcje w aparacie powiatowym PZPR w województwie rzeszowskim. Jego obecność na wyborczych posiedzeniach plenarnych komitetów powiatowych powodowała, że proponowane nominacje w głosowaniu akceptowano jednogłośnie. Na przykład w ten sposób Jerzy Skowronek został wybrany 4 maja 1966 r. na funkcję sekretarza organizacyjnego KP PZPR w Łańcucie²⁷.

²⁵ Zob. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 9435, k. 4–9, 39–47, 80–85, 114–121; *Ibidem*, sygn. 9436, k. 4–9, 42–49.

²⁶ *Ibidem*, sygn. 228, k. 4, 5.

²⁷ *Ibidem*, KP PZPR w Łańcucie, sygn. 75, k. 44, 45.

Przedstawione przykłady dowodzą, iż Leon Kotarba miał realny wpływ na obsadzanie kierowniczych funkcji w aparacie terenowym PZPR w województwie rzeszowskim²⁸. Jego wydział do maja 1967 r. współdecydował więc o obsadzeniu 213 stanowisk w wojewódzkim, powiatowym i miejskim aparacie PZPR. Po przyjęciu nowej instrukcji nomenklaturowej z dnia 19 maja 1967 r., Kotarba prawie całkowicie stracił możliwość wpływania na politykę personalną Egzekutywy KW. Wydział, którym kierował, uzyskał jedynie możliwość opiniowania kandydatów na niższe funkcje kierownicze w: Komitetach Zakładowych PZPR, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, Wojewódzkiej Komisji Związków Zawodowych i Zarządzie Okręgu Związków Zawodowych²⁹.

Po opisanych zmianach zdarzało się, że pierwszy sekretarz KW wysyłał Kotarbę z nominacjami w teren. Należy podkreślić, iż dobrze znał terenowych działaczy partii³⁰. Wykorzystywał wiedzę o miejscowych elitach PZPR między innymi wtedy, gdy trzeba było je zdyscyplinować. Taka sytuacja wydarzyła się 20 października 1969 r. Wtedy to Kotarba musiał przekonać członków Egzekutywy KP PZPR w Ropczycach, którzy byli niezadowoleni z ciągłych zmian w aparacie partyjnym i administracyjnym na swoim terenie, do zaakceptowania kandydatury Adama Witalca na sekretarza propagandy oraz Stanisława Ruszla na sekretarza rolnego. Po uzasadnieniu zmian i po wytknięciu im braku systematyczności w pracy partyjnej, skruszył opór członków władz powiatowej organizacji PZPR w Ropczycach. Proponowane osoby zostały wybrane podczas posiedzenia plenarnego KP 24 października 1969 r.³¹

Jak już wyżej wspomniano, Leon Kotarba dysponował szeroką wiedzą dotyczącą funkcjonowania podległego aparatu PZPR. Jego znajomość uwarunkowań lokalnych była duża dzięki „wywiadowi partyjnemu”. Wydział Organizacyjny, którym kierował, gromadził informacje, które spływały z powiatów. Wśród nich były sprawozdania z życia politycznego i gospodarczego z terenu. Przesłane dane były opracowywane przez pracownika Sektora Informacji Partyjnej, a następnie zatwierdzane przez Leona Kotarbę. Z wydziału przesyłał je do kancelarii pierwszego sekretarza. W comiesięcznych meldunkach sytuacyjnych informowano najważniejsze osoby w wojewódzkim aparacie PZPR o takich wydarzeniach, jak: przejawy antysystemowej działalności, pożary i kradzieże mienia społecznego, przejawy niezadowolenia w poszczególnych środowiskach, awarie w zakładach pracy, poważniejsze wypadki przy pracy itp.

„Wywiad partyjny” szczególnie aktywnie działał w 1968 r. Instancje powiatowe i podległe im organizacje PZPR zbierały w tym czasie informacje o nastrojach społecznych, determinowanych przez marcowe wystąpienia studenckie w Warszawie i innych ośrodkach akademickich oraz sierpniową interwencję wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji. Na przykład, Wydział Organizacyjny informował wła-

²⁸ W tym czasie decyzje dotyczące obsady kierowniczych stanowisk w partii, administracji państwowej i samorządowej, Milicji Obywatelskiej i Służbie Bezpieczeństwa, w zakładach pracy, instytucjach spółdzielczych, kulturalnych, mediach oraz najważniejszych organizacjach społecznych w województwie, podejmowane były przez aparat PZPR w oparciu o instrukcję nomenklaturową KW z 1957 r. Zob. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 9788, k. 85-99.

²⁹ *Ibidem*, sygn. 231, k. 69-100.

³⁰ AAN, Centralna Kartoteka PZPR, Akta osobowe Leona Kotarby, sygn. CK XX/9952, k. 78.

³¹ *Ibidem*, KP PZPR w Ropczycach, sygn. 53, k. 127, 129.

dze KW PZPR w Rzeszowie o antysystemowych afiszach, które zostały rozwieszane w Strzyżowie w nocy z 14 na 15 marca 1968 r.³²

Dzięki piastowaniu wyżej opisanej funkcji w wojewódzkim aparacie PZPR, Kotarba stał się członkiem elity politycznej na Rzeszowszczyźnie. Dzięki swojej pozycji w 1967 r. automatycznie wszedł do Wojewódzkiego Komitetu Obrony (WKO). Organ ten zajmował się wszystkimi kwestiami związanymi z obronnością na danym terenie³³. Komitet działał w ramach Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie. Na podstawie zachowanych notatek Leona Kotarby, które przygotowywał na posiedzenia tego gremium, wynika, iż sprawy wojskowe traktował z perspektywy aparaczyka PZPR. Z jego uwag wynika, że wzrost potencjału militarnego państwa uzależniał od rozbudzenia uczuć patriotycznych w społeczeństwie. Przy tym Kotarba rozumiał to pojęcie jako przywiązanie do ówczesnego systemu politycznego Polski Ludowej. W wielu przypadkach zalecał więc zwiększenie nacisku na agitację polityczną we wszystkich powiatach województwa rzeszowskiego. Między innymi takie uwagi znalazły się na posiedzeniu WKO 9 stycznia 1968 r. W punkcie dotyczącym „Metod funkcjonalnych kierowania ogniem politycznym w układzie funkcjonalnym i terytorialnym” pisał, iż potrzeba pracować z człowiekiem poprzez: aparat instruktorski, zebrania, odczyty lektorskie i wydawanie własnych materiałów propagandowych³⁴.

Egzemplifikując powyżej opisane fakty należy stwierdzić, iż osoba piastująca tak odpowiedzialną funkcję w wojewódzkim aparacie PZPR musiała należeć do zaufanego kręgu pierwszego sekretarza KW. Czy to zaufanie, jakim Kotarbę darzył Władysław Kruczek, a potem Stanisław Szkraba, następca i jego najbliższy współpracownik, zadecydowało o dalszym awansie? Wydaje się, że należy na to pytanie odpowiedzieć twierdząco. Należy pamiętać, że Kotarba był jednym z „ludzi” Kruczka. Ten fakt uzyskuje potwierdzenie także w relacji Józefa Tejchmy, opublikowanej w pracy Dariusza Iwaneczki pt. *Zmierzch dekady Gierka. Polska południowo-wschodnia 1975–1980*³⁵.

Dekada gierkowska (1970–1980)

13 maja 1972 r. Leon Kotarba został wybrany na stanowisko sekretarza organizacyjnego KW PZPR w Rzeszowie³⁶. Zgodnie z procedurą nomenklaturową, jego kandydatura została wcześniej uzgodniona z KC PZPR w Warszawie. Kotarba zastąpił na tym stanowisku Michała Cygana³⁷, którego zmuszono do przejścia na mniej

³² *Ibidem*, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 9483, k. 69.

³³ Zob. *Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obronnym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (dalej Dz. U. PRL) 1967, nr 44, poz. 220.

³⁴ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 8653, s. 25.

³⁵ D. Iwaneczko, *Zmierzch dekady Gierka. Polska południowo-wschodnia 1975–1980*, Rzeszów 2016 r., s. 53.

³⁶ Na posiedzeniu tym był obecny Władysław Kruczek, który w tym czasie pełnił funkcję członka Biura Politycznego KC oraz przewodniczącego Centralnej Rady Związków Zawodowych. Zob. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 84, k. 171.

³⁷ Michał Cygan, ur. 27 IX 1928 r. w Krowicy Samej, od 1946 r. członek PPR/PZPR, w latach 1950–1952 pełnił funkcję pierwszego sekretarza Komitetu Gminnego PZPR w Oleszycach

eksponowaną funkcję sekretarza Wojewódzkiego Zespołu Poselskiego w Rzeszowie. Leon Kotarba objął również po Cyganie funkcję zastępcy przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie³⁸.

Kotarbie, jako sekretarzowi do spraw organizacyjnych, podlegał wydział organizacyjny, ogólnoadministracyjny i kadr wojewódzkiej instancji PZPR. Do zakresu jego obowiązków należało między innymi referowanie spraw z zakresu działania podległych pionów podczas posiedzeń plenarnych Egzekutywy i Sekretariatu KW. Należy pamiętać, że wnioski, jakie formułowano podczas ich obrad, miały charakter dyrektyw skierowanych do instancji partyjnych różnego szczebla, administracji lokalnej i organizacji społecznych. Oczywiście musiały one zostać przyjęte przez członków wymienionych gremiów. Czy Leon Kotarba miał predyspozycje intelektualne do sprawowania tak ważnego stanowiska? Według Józefa Tejchmy, nie posiadał on kompetencji do pełnienia tak odpowiedzialnej funkcji w aparacie PZPR, gdyż (...) *ogólny horyzont intelektualny [Kotarby] był bardzo słaby*³⁹. Odmiennego zdania byli towarzysze z KC. We wniosku personalnym z maja 1972 r. napisano:

*Cechuje go duża odpowiedzialność za powierzone zadania i samodzielność w działaniu. Posiada szeroki zakres wiedzy politycznej i ideologicznej. Nie unika spraw drażliwych i trudnych. Pracowitość i łatwość nawiązywania kontaktów z ludźmi zjednały mu uznanie i autorytet wśród współpracowników oraz aktywu partyjnego*⁴⁰.

W związku z powyższymi opiniami, nasuwa się przypuszczenie, że w pracy na kierowniczych stanowiskach w aparacie wojewódzkim PZPR w Rzeszowie Kotarba bazował na doświadczeniu podległych pracowników, stąd tak wysoko oceniano go w centrali partii w Warszawie.

Niedługo przed zmianami administracyjnymi Leon Kotarba został wybrany na najważniejsze stanowisko partyjne w województwie rzeszowskim. 19 maja 1975 r., podczas posiedzenia plenarnego KW PZPR w Rzeszowie Józef Pińkowski, sekretarz KC, przedstawił wniosek Biura Politycznego (BP) o odwołanie z funkcji pierwszego sekretarza KW Jerzego Gawrysiaka⁴¹, który przeniesiony został do dyspozycji centralnej instancji PZPR. Na jego miejsce wybrano Leona Kotarbę⁴². Od tego momentu stał się on

i Cieszanowie, instruktor Wydziału Organizacyjnego KW PZPR w Rzeszowie (1952–1953), słuchacz Rocznej Szkoły Partyjnej przy KC PZPR w Warszawie (1953–1954), pierwszy sekretarz KP PZPR w Mielcu (1954 – 26 IX 1960), słuchacz Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR w Warszawie (1960–1963). Po jej ukończeniu wybrany został na sekretarza do spraw propagandy KW PZPR w Rzeszowie (17 IX 1963 – 28 I 1967), a następnie sekretarza organizacyjnego tej jednostki partyjnej (28 I 1967 – 13 V 1972). W latach 1972–1976 poseł na Sejm PRL, w związku z tą godnością pracował na stanowisku sekretarza Wojewódzkiego Zespołu Poselskiego w Rzeszowie. Zob. <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.dolastName=cygan&idx=&katalogId=1&subpageKatalogId=1&pageNo=1&osobaId=59163&>, [dostęp 23 VI 2016 r.]; APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 84, k. 171.

³⁸ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 84, k. 171; AAN, Centralna Kartoteka PZPR, Akta osobowe Leona Kotarby, sygn. CK XX/9952, k. 12.

³⁹ Cyt. za: D. Iwaneczko, *Zmierzch dekady...*, s. 53, 54.

⁴⁰ AAN, Centralna Kartoteka PZPR, Akta osobowe Leona Kotarby, sygn. CK XX/9952, k. 82.

⁴¹ Centralny aparat PZPR skierował Jerzego Gawrysiaka na stanowisko ministra handlu wewnętrznego, które objął z dniem 28 maja 1975 r. T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991, s. 188.

⁴² APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 90, k. 181–190; „Nowiny Rzeszowskie”, nr 140, 20 V 1975 r., s. 1, 2.

najważniejszą osobą w województwie. Należy tu przypomnieć, iż w PRL to Komitety Wojewódzkie PZPR decydowały o formach wykonania dyrektyw centralnych. W ograniczonym stopniu ich pierwsi sekretarze, w ściśle określonych ramach ustalonych przez statut PZPR⁴³, prowadzili samodzielną politykę społeczną, gospodarczą, a nawet zagraniczną. Komitet Wojewódzki dzięki temu, że dublował administrację państwową, przygotowywał zalecenia obejmujące wszystkie dziedziny życia społecznego i gospodarczego na podległym terenie. Następnie były one przesyłane do urzędu wojewódzkiego lub do innych oddziałów urzędów centralnych, zakładów przemysłowych, szkół i uczelni, instytucji kulturalnych oraz organizacji społecznych. Osoby kierujące nimi, należąc do tzw. „nomenklatury”, zobowiązane były do ich wykonywania⁴⁴.

Pozycja Leona Kotarby w elicie politycznej województwa miała swoje odzwierciedlenie także w praktykach kurtuazyjnych. Będąc najważniejszą osobą w strukturze władzy na podległym obszarze, Kotarba był zapraszany na oficjalne obchody świąt i rocznic, spotkania okolicznościowe oraz na różne imprezy kulturalne, gdzie zawsze był pierwszym mówcą. Występował także w roli gospodarza podczas oficjalnych wizyt członków centralnych władz PZPR i rządu PRL na Rzeszowszczyźnie. Kotarba przyjmował także, podczas oficjalnych spotkań, przedstawicieli elit politycznych, kulturalnych, naukowych oraz wybitnych sportowców z Polski i różnych krajów bloku komunistycznego. Opisaną wyżej aktywność każdorazowo rejestrowały „Nowiny” – dziennik PZPR wychodzący w Rzeszowie. Dla przykładu warto zacytować fragment tej gazety z 7 czerwca 1976 r., opisujący spotkanie Leona Kotarby z zawodnikami „Stali” Mielec – ówczesnego mistrza Polski w piłce nożnej. Wydarzenie to zostało opisane w następujący sposób:

Pierwszy sekretarz KW PZPR w Rzeszowie, tow. Leon Kotarba, przyjął w ub. piątek autorów kolejnego sukcesu sportowego – piłkarzy mistrza Polski, Stali Mielec wraz z ich trenerami i czołowymi działaczami. Tow. L. Kotarba pogratulował im jeszcze raz, tym razem osobiście wspaniałego wyczynu. Wasz sukces jest sukcesem całej załogi WSK i całego społeczeństwa mieleckiego – powiedział pierwszy sekretarz KW. Wszyscy pracujemy, aby uzyskać coraz lepsze wyniki. Wy udowodniliście na boisku, że można sięgać po najwyższe efekty⁴⁵.

Oprócz funkcji pierwszego sekretarza wojewódzkiej instancji PZPR, Leon Kotarba piastował również inne stanowiska w organach wybieralnych partii, państwa i admi-

⁴³ Statut powierzył komitetom wojewódzkim partii, jako podległym ogniom, szereg uprawnień. Jednostki te miały kierować całokształtem pracy partyjnej na swoim terytorium. Przede wszystkim miały: wykonywać uchwały KC PZPR, kształtować kadry pracujące w aparacie partyjnym, indoktrynować swych członków i bezpartyjnych, dbać o tzw. praworządność „socialistyczną”. Dzięki funkcjonowaniu systemu nomenklaturowego mogły sterować pracą całej administracji, sferą gospodarczą i społeczną w województwie. Zob. *Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z uzupełnieniami uchwalonymi przez VII Zjazd PZPR w grudniu 1975 r.*, Warszawa 1978, s. 90-92.

⁴⁴ Ten tajny mechanizm, w sposób bardzo zawoalowany, funkcjonował w przekazie publicznym. Często również sam Kotarba wspominał o nim w oficjalnych wystąpieniach. Wtedy o rzeszaczach osobach mianowanych na stanowiska publiczne mówił bardzo ogólnie jako o członkach PZPR – *inspiratorach i pierwszych wykonawcach wszystkich przedsięwzięć zmierzających do przyśpieszenia tempa rozwoju kraju i regionu*. Zob. L. Kotarba, *Dorobek jest imponujący lecz stać nas na więcej*, „Nowiny”, nr 274 z 10 XII 1975 r., s. 6.

⁴⁵ *Spotkanie KW PZPR w Rzeszowie*, „Nowiny”, nr 128, 7 VI 1976 r., s. 8.

nistracji lokalnej. W okresie od 12 grudnia 1975 r. do lutego 1980 r. wybrany został na zastępcę członka KC PZPR w Warszawie. Od 15 lutego 1980 r. do lipca 1981 r. wchodził w skład grona członków centralnej instancji partyjnej. W okresie od 25 marca 1976 r. do lipca 1981 r. zasiadał w poselskiej ławie. W tym czasie dołączył do składu Komisji Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych oraz Komisji Pracy i Spraw Socjalnych. Należy pamiętać, że Sejm Polski Ludowej był organem fasadowym, sankcjonującym decyzje partii. Kotarba, jako pierwszy sekretarz KW, w okresie od czerwca 1975 r. do listopada 1980 r. automatycznie został wybrany do Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie oraz był przewodniczącym tego organu⁴⁶.

Najistotniejsze dla Kotarby były funkcje piastowane w centralnym aparacie partii. Dawały bowiem dostęp do najważniejszych osób w państwie oraz pozwalały na wpływanie na politykę PZPR w skali całego kraju. Należy stwierdzić, że Leon Kotarba nie był pierwszorzędnym graczem w rozgrywkach wewnątrzpartyjnych. Prawdopodobnie bardzo rzadko angażował się w zakulisowe naciski na Edwarda Gierka – ówczesnego pierwszego sekretarza KC i jego zaufanych ludzi, należących do ścisłego kierownictwa PZPR. Jeśli tak czynił, to tylko z inspiracji bardziej wytrawnych graczy. Sytuacja taka wydarzyła się podczas VII Zjazdu PZPR, trwającego od 11 do 15 lutego 1980 r. Leon Kotarba, prawdopodobnie za namową Władysława Kruczka – ówczesnego przewodniczącego Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej, w drugim dniu zjazdu, w trakcie posiedzenia komisji matki, organu decydującego o wpisaniu na listę kandydatów do centralnych władz PZPR, zapytał o kandydowanie Piotra Jaroszewicza do KC. Swoje wątpliwości uzasadnił ostrą krytyką działania rządu, która została wypowiedziana wcześniej podczas zjazdu. Jego pytanie, a zarazem ukrytą wątpliwość, poparło siedmiu innych sekretarzy wojewódzkich. Kruczek, który przewodził obradom komisji matki, przerwał posiedzenie i powiadomił o zaistniałej sytuacji ścisłe kierownictwo PZPR. Na spotkaniu z nim obecny był Edward Gierek, Piotr Jaroszewicz oraz Edward Babiuch. Pod wpływem tej rozmowy Piotr Jaroszewicz zrezygnował z funkcji premiera oraz kandydowania do KC⁴⁷.

Wizerunek Leona Kotarby ucierpiał na skutek kryzysu gospodarczego, który rozpoczął się w PRL w 1975 r. Do połowy dekady Gierka województwo rzeszowskie korzystało z koniunktury wywołanej zastrzykiem zachodnich kredytów oraz wzrostem konsumpcji. W połowie 1975 r. pojawiły się pierwsze symptomy kryzysu, których nie dostrzegł Kotarba. Zostały one wymienione podczas analizowania wykonania planu społeczno-gospodarczego w pierwszej połowie 1975 r., podczas posiedzenia egzekutywy KW 17 lipca 1975 r. Członkowie tego organu stwierdzili, iż zaczęły występować braki w dostawach podstawowych produktów, takich jak chleb i warzywa. Pracownicy KW, w przygotowanej na to posiedzenie analizie dostrzegli także, iż plan eksportowy nie został wykonany przez Wytwórnę Sprzętu Sportowego w Strzyżowie, Zakła-

⁴⁶ *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, część I: Zjazdy i plenarne posiedzenia Komitetu Centralnego od I do IX Zjazdu (porządek dzienny, źródła), część II: Członkowie władz naczelnych oraz I sekretarze komitetów wojewódzkich PZPR 21 XII 1948–31 XII 1982*, oprac. W. Ciempiel, J. Jakubowski, Warszawa 1983, s. 178, 198; Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (dalej ASRP), Ankiety poselskie, sygn. 4742, bp.; AAN, Centralna Kartoteka PZPR, Akta osobowe Leona Kotarby, sygn. CK XX/9952, k. 13.

⁴⁷ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1979–1981*, Warszawa 2004, s. 152; D. Iwaneczko, *Zmierzch dekady...*, s. 55.

dy Chemiczne „Sarżyna” oraz Łańcucką Fabrykę Śrub⁴⁸. Spadek sprzedaży produktów wymienionych przedsiębiorstw nastąpił na skutek zmiany koniunktury w gospodarce światowej⁴⁹. Zmniejszenie eksportu to nie był jednak główny problem dotyczący gospodarki, jaki musiał rozwiązać Leon Kotarba – ówczesny pierwszy sekretarz rzeszowskiego Komitetu Wojewódzkiego partii, w latach 1976–1980.

Leon Kotarba o projekcie podwyżek cen dowiedział się na początku czerwca 1976 r. W dniach 8 i 9 tego miesiąca do KC wzywano poszczególnych pierwszych sekretarzy komitetów wojewódzkich i przedstawiano im zakres regulacji cen oraz plan przedsięwzięć związanych z ich wdrożeniem⁵⁰.

24 czerwca 1976 r. premier Piotr Jaroszewicz zapowiedział w Sejmie podwyżkę cen większości artykułów spożywczych. Mięso i jego przetwory miały zdrożeć średnio o 69 proc., drób o 30 proc., masło i nabiał o 50 proc., a cukier o 100 proc. Należy pamiętać, że dostępność mięsa oraz podstawowych produktów spożywczych w sklepach w PRL stanowiła dla obywateli przejaw stabilizacji. Dla osłabienia skutków regulacji cen władze wysunęły propozycję rekompensat. Były one skrajnie niesprawiedliwe, gdyż osoby najmniej zarabiające otrzymywały najniższe dopłaty. To rozwiązanie, świadczące o arogancji władzy, wywołało 25 czerwca falę strajków w Radomiu, Ursusie i Płocku. Protestujący zostali poddani represjom, łącznie z aresztowaniami i pobiciami. 26 czerwca 1976 r. ekipa Gierka wycofała się z decyzji o podwyżkach⁵¹. 28 czerwca struktury PZPR we wszystkich województwach, również w rzeszowskim, zostały postawione w stan gotowości, na wypadek kolejnych protestów. W tym dniu odbyło się również wiele „spontanicznych” wieców popierających politykę Gierka. Aparat partyjny podległy Leonowi Kotarbie zorganizował w województwie rzeszowskim, według danych wojewódzkiej organizacji PZPR, 107 masówek, na których, dla potrzeb propagandy, skrytykowano protestujących. Strajk zdewaluowano, określając go jako *chuligańskie, nieodpowiedzialne wybryki elementów awanturniczych i zdemoralizowanych*⁵². W Rzeszowie największa z nich odbyła się o godzinie 15.30 na stadionie „Stali” i zgromadziła 30 tysięcy osób. Centralnym elementem tego wiecu było przemówienie pierwszego sekretarza KW. Leon Kotarba w swoim wystąpieniu potwierdził swoje poparcie dla działań KC i rządu. Mówił: *Linia partii, droga, którą przed krajem wytycza towarzysz Edward Gierek jest ze wszelki miar słuszna. Efekty pogrudniowej polityki kierownictwa naszej partii i rządu widoczne są w całym kraju, w tym w województwie rzeszowskim (...)*. Swoją laudację o wpływie

⁴⁸ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 271, k. 77, 99.

⁴⁹ W 1973 r. wybuchła wojna między Izraelem a krajami arabskimi. Rządy kilku krajów członkowskich Organizacji Krajów Eksportujących Ropę Naftową (OPEC), chcąc wspomóc kraje arabskie uczestniczące w wojnie, drastycznie ograniczyły wydobycie ropy i nałożyły embargo na jej dostawy do krajów uznanych za blisko współpracujące i sympatyzujące z Izraelem, m.in. Danii, Holandii Wielkiej Brytanii. Restrykcje w dostawach ropy naftowej oraz wzrost cen tego surowca sparaliżowały gospodarki krajów uzależnionych od tego paliwa. W Europie Zachodniej wzrosło bezrobocie, spadł produkt krajowy brutto, zmniejszył się popyt na wszystkie towary, również te importowane z krajów bloku socjalistycznego. Zob. J. Kaliński, *Historia Gospodarcza XIX i XX w.*, Warszawa 2008, s. 336-339.

⁵⁰ D. Iwaneczko, *Zmierzch dekady...*, s. 104.

⁵¹ Na temat kryzysu społecznego z 1976 r. więcej zob. J. Eisler, *„Polskie miesiące” czyli kryzys(y) w PRL*, Warszawa 2008, s. 44-50.

⁵² APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 9528, k. 2, 275.

polityki gierkowskiej na rozwój Rzeszowszczyzny skończył krytyką wystąpień robotniczych w Radomiu i Ursusie, podkreślając, że (...) *klasa robotnicza województwa rzeszowskiego, mieszkańcy miast i wsi na licznych wiecach i masówkach, zdecydowanie potępili i potępiają wszelkiej maści warchotów i demagogów, zakłócających rytm wydajnej pracy*⁵³.

Wycofanie się rządu z podwyżek cen żywności niewątpliwie rozładowało niezadowolone społeczeństwo, jednak w kolejnych latach kryzys gospodarczy w PRL się pogłębił. W drugiej połowie dekady Gierka bardzo często dochodziło do nieurodzaju. W 1976 r. długotrwała zima i susza znacznie zmniejszyły plony. Leon Kotarba był świadomy problemów ekonomicznych. Prawdopodobnie trwał jednak w przekonaniu, iż tzw. manewr gospodarczy uzdrowi sytuację na podległym mu terenie. Podczas posiedzenia plenarnego KC 1 grudnia 1976 r. przedstawił program rozwoju ekonomicznego województwa rzeszowskiego, który był zgodny z nowymi koncepcjami partii. Podejmowane przedsięwzięcia miały zmierzać do zwiększenia produkcji rynkowej w przemyśle i rolnictwie oraz rozwoju budownictwa i usług⁵⁴.

Bez żadnych modyfikacji, pomimo symptomów, które mówiły o tym, że jego założenia są nie do zrealizowania, „manewr” był forsowany w kolejnych latach w województwie rzeszowskim. W referacie na Wojewódzką Konferencję Sprawozdawczo-Wyborczą 20 stycznia 1978 r., Kotarba ujawnił informacje o czynnikach, które zachwiały wykonaniem tego planu. W latach 1976–1977 zmniejszył się skup żywca. Występowały niedobory w dostawach materiałów, surowców i energii elektrycznej dla przemysłu. Kotarba naturalnie uspokajał zebranych delegatów oraz przedstawicieli kadry kierowniczej PZPR, stronnictw „sojuszniczych” i administracji. Bagatelizował zaistniałą sytuację, jednocześnie podawał nierealne rozwiązania. W przemyśle Leon Kotarba, jako pierwszy z sekretarzy KW, zarządził oszczędność paliw, energii, surowców i materiałów. Jednocześnie zakłady miały zwiększyć produkcję dóbr, szczególnie konsumpcyjnych, poprzez intensywniejszą pracę w systemie zmianowym oraz poprzez pełniejsze wykorzystanie maszyn i powierzchni. W rolnictwie, zgodnie z deklaracjami, jakie złożył podczas V Plenum KC PZPR 1 grudnia 1976 r., chciał osiągnąć tak dużą produkcję, ażeby województwo rzeszowskie posiadało nadwyżkę żywności. Ten cel miał być osiągnięty poprzez uruchomienie masowego poradnictwa rolniczego, które miało przyczynić się do zwiększenia upraw wysoko wydajnych roślin zbożowych, okopowych i pastewnych. Rolnicy, instruowani przez agrotechników wysłanych przez PZPR, mieli racjonalnie karmić zwierzęta oraz zwiększać ich pogłowie. Według Kotarby, należało także powiększyć areał Państwowych Gospodarstw Rolnych, Kółek Rolniczych oraz zorganizować Rolnicze Spółdzielnie Produkcyjne w województwie rzeszowskim⁵⁵. Szczególnie nonsensownym pomysłem było forsowanie planu zakładania ostatnich z wymienionych jednostek. O kulisach ich powstania Józef Tejchma mówił: *Było takie wydarzenie, kiedy Gierek pojechał z wizytą do Moskwy, a tam przez cały czas wracali do sprawy kolektywizacji w Polsce. Naciskali, aby hołd złożyć ideologii socjalistycznej w postaci spółdzielni produkcyjnych. Kotarba, zdaje się, tak się*

⁵³ *Wielotysięczne wiece w województwach: rzeszowskim, tarnobrzescim, krośnieńskim i przemyskim*, „Nowiny”, nr 146 z 29 VI 1976 r., s. 1-2.

⁵⁴ *Dyskusja na V Plenum KC PZPR*, „Nowiny”, nr 275 z 2 XII 1976 r., s. 2.

⁵⁵ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 45, k. 71-82.

tym przejął, że stworzył tam kilka sztucznych organizmów, które nazwał spółdzielniami produkcyjnymi tylko po to, aby obraz województwa był politycznie dobry, aby przypodobać się Gierkowi⁵⁶.

Sytuacja się pogorszyła już w tym samym roku, „zima stulecia” opóźniła wegetację roślin. W konsekwencji jeszcze bardziej odczuwalne były braki w zaopatrzeniu ludności Rzeszowszczyzny w podstawowe artykuły spożywcze. I znów z aparatu wojewódzkiego partii oraz od samego Kotarby, któremu prawdopodobnie w sprawach produkcji rolnej doradzał Ryszard Ślęzak – prezes Wojewódzkiego Związku Kółek i Organizacji Rolniczych⁵⁷, wypłynęły recepty na uzdrowienie sytuacji. Przykładowo, podczas posiedzenia plenarnego 16 marca 1979 r., pierwszy sekretarz wymyślił, jak zaradzić niewystarczającemu zaopatrzeniu zakładów gastronomicznych. Niczym naczelny dietetyk zaproponował zmianę nawyków żywieniowych lokalnej społeczności, mówiąc: *Prawdą jest, że zakłady gastronomiczne otrzymują niewystarczającą ilość mięsa, ale jednocześnie wykazują zbyt mało inicjatywy w zakresie rozszerzenia dań półmiesnych, z drobiu i ryb, warzyw oraz żywności mrożonej*⁵⁸.

Absurdalne pomysły w żaden sposób nie mogły zmienić sytuacji ekonomicznej województwa rzeszowskiego. Obrazowo można powiedzieć, że gospodarka na tym terenie, jak i w całej Polsce, staczała się w przepaść. Rząd PRL w tym okresie próbował zbilansować rynek produktów żywnościowych także poprzez wprowadzenie tzw. cen komercyjnych. W 1976 r. ustalono dwie ceny na cukier – pierwsza z nich, „komercyjna” skoczyła o 150 proc. Natomiast na starych zasadach sprzedawano na kartki 2 kg miesięcznie na osobę. W kolejnych latach „skomercjalizowano” ceny na mięso. Znacznie drożej (70 proc.) można było je nabyć w wyodrębnionych sklepach. Ponadto wprowadzono „ceny nowości”, dotyczyły one deficytowych produktów, przeważnie przemysłowych⁵⁹. Nie powinno dziwić, że w społeczeństwie narastała złość na ten stan rzeczy. O tym świadczy choćby przebieg incydentu z 18 września 1979 r. Podczas dyżuru w KW Edward Bazan – instruktor Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej odebrał anonimowy telefon. Wzburzona mieszkanka Rzeszowa wykrzyczała mu swe żale: *Wprowadzono talony na cukier, by zapewnić go każdej rodzinie. Czy wiadomo wam jest, że od dłuższego czasu brak jest w sklepach cukru. Co robi w tej sprawie Komitet Wojewódzki PZPR. Ze względu na oszczędność wyłącza się prąd w mieszkaniach, dzieci nie mają światła do nauki. W mieszkaniach brak jest ciepłej wody, a okresowo ogranicza się dostawy zimnej wody. Ograniczono ilość kursów autobusów MPK, co utrudnia dojazd do pracy i szkół. Poza tym w sklepach coraz mniej jest różnych towarów. Kończąc rozmowę, zapytała, czy władze partyjne wiedzą, jaka jest atmosfera społeczna i co ludzie mówią i czy czekamy, aż ludzie przyjdą zrobić z nami porządek*⁶⁰.

Kotarba skrzętnie ukrywał przed terenowym „aktywem” PZPR i społeczeństwem skalę kryzysu. Podczas wojewódzkiej konferencji wyborczej PZPR w Rze-

⁵⁶ Cyt. za D. Iwaneczko, *Zmierzch dekady...*, s. 54.

⁵⁷ W tomie IV Sprawy obiektowej kryptonim „Solidarność Wiejska” znajduje się informacja, że Ryszard Ślęzak podpowiadał jakie ma decyzje podjąć w sprawach rolniczych Leon Kotarba. (AIPN Rz, WUSW w Rzeszowie, 053/59, t. 4, Sprawa obiektowa kryptonim „Solidarność Wiejska”, k. 188).

⁵⁸ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 99, k. 6, 38.

⁵⁹ J. Rolicki, *Edward Gierek. Życie i narodziny legendy*, Warszawa 2002, s. 222, 223.

⁶⁰ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 95, k. 229.

szowie 10 stycznia 1980 r. okłamywał zebranych „aktywistów”, sprowadzając go do poziomu przejściowych trudności. Podkreślał, iż partia *analizuje ich przyczyny oraz nakreśla kierunki ich przezwyciężenia*⁶¹. Czy taka reakcja na załamanie gospodarki w tym czasie była charakterystyczna dla kierownictwa partyjnego? Wydaje się, że należy odpowiedzieć na to pytanie przecząco. Za przykład może choćby posłużyć towarzysz Gierek, ówczesny I sekretarz KC, który 11 lutego 1980 r. w przemówieniu na VIII Zjeździe PZPR mówił wprost o czynnikach rujnujących gospodarkę PRL. Według niego nadal miał się utrzymać niekorzystny bilans w eksporcie. Przewidywał także, że ceny nie przestaną rosnąć oraz będą problemy w dostępie do paliw, surowców i niektórych materiałów produkcyjnych. Gospodarkę PRL obciążać miała także spłata zagranicznych kredytów⁶².

Opisywane wyżej fakty doprowadziły do powstania opozycji w województwie rzeszowskim. Leon Kotarba pogardzał ludźmi, którzy byli zaangażowani w działalność antysystemową.

W 1978 r. w Łowisku lokalna ludność sprzeciwiała się akcji przejmowania gruntów przez miejscową Spółdzielnię Kółek Rolniczych. Za wywłaszczone tereny rolnicy mieli otrzymać teoretycznie ziemię tej samej klasy. Obawiali się jednak, że przekazane tereny będą posiadać glebę niższej klasy oraz będą znacznie oddalone od zabudowań gospodarczych. Napięcie wywołane działalnością władzy doprowadziło do powołania 12 listopada 1978 r. Komitetu Samoobrony Chłopskiej Ziemi Rzeszowskiej. O działalności tej grupy Służba Bezpieczeństwa (SB) prawdopodobnie systematycznie informowała Leona Kotarbę. 23 kwietnia 1979 r. na naradzie dotyczącej kwestii ideowo-wychowawczych stwierdził on, że należy *skutecznie przeciwstawiać się malkontentom, ludziom nie doceniającym dorobku socjalistycznej Polski, zwalczać wrogie siły sięjące niewiarę i podważające zaufanie do partii i jej programu*⁶³.

Kariera partyjna Leona Kotarby zaczęła się załamywać w 1980 r. Proces ten związany był z powstaniem legalnej opozycji w PRL. W „najgorętszym” okresie strajków, w sierpniu 1980 r., rzeszowski Komitet Wojewódzki był informowany o każdej nielegalnej przerwie w pracy. Terenowe organizacje partyjne systematycznie dzwoniły do Wydziału Organizacyjnego KW PZPR z nowymi faktami dotyczącymi strajków. Dziś możemy sobie tylko wyobrazić, w jakim nastroju był Kotarba, gdy czytał raporty o tych zajściach. Czy czuł panikę, gdy przykładowo w Zakładach Ceramiki Budowlanej w Hadykówce 25 sierpnia 1980 r. został namalowany napis: „(...) komunizm precz – zdrajcy”⁶⁴? Niestety, źródła milczą na ten temat. Wiadomo jedynie, że w tych trudnych dniach Kotarba nie informował o sytuacji politycznej w kraju i w województwie członków Egzekutywy KW⁶⁵. Nadal traktował ten organ jako ciało, które sankcjonowało decyzje wąskiego kręgu osób skupionych wokół niego.

⁶¹ *Ibidem*, sygn. 45, k. 69.

⁶² *Referat programowy Biura Politycznego KC PZPR. O dalszy rozwój socjalistycznej Polski, o pomyślność narodu polskiego; założenia rozwoju społeczno-gospodarczego kraju w latach 1981–1985*, „Nowiny”, nr 33 z 12 II 1980 r., s. 3.

⁶³ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 8854, k. 77, 78.

⁶⁴ *Ibidem*, sygn. 9532, k. 12.

⁶⁵ 29 sierpnia 1980 r. na posiedzeniu Egzekutywy KW PZPR w Rzeszowie zajmowano się sytuacją w rolnictwie, kwestią przygotowania sklepów do sezonu zimowego oraz aktualnymi zadaniami w pracy partyjnej. Zob. *Ibidem*, sygn. 303, k. 176.

Między sierpniem 1980 a grudniem 1981

Sytuacja się zmieniła po zakończeniu fali strajkowej z sierpnia 1980 r. Władza, zmuszona do ustępstw względem społeczeństwa, które zaczęło być reprezentowane przez Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, sama zaczęła się pozornie demokratyzować⁶⁶.

Oficjalnie pierwszy sekretarz rzeszowskiego KW, tak jak większość ówczesnych partyjnych „kacyków”, starał się kreować na osobę, która dąży do porozumienia z opozycją. 13 września 1980 r. na naradzie partyjnej w Rzeszowie wyrażał uznanie wobec zachowania strajkujących. W swoim wystąpieniu na ten temat mówił: *W tych zakładach, w których wystąpiły przerwy w pracy panował ład i porządek, dbałość o majątek społeczny, maszyny i urządzenia. Jest to wyraz troski tych załóg o wspólne dobro wypracowane wieloletnim wysiłkiem tysięcy ludzi. Na podkreślenie zasługuje postawa załogi i komitetu w mieleckiej WSK, ich rozsądek i realizm w ustaleniu z kierownictwem przedsiębiorstwa sposobów rozwiązania nurtujących załóg spraw.* W dalszej części mnożył tego typu przykłady. Pod koniec swojego przemówienia zapowiadał odnowę wewnątrz PZPR. Partia miała przeciwdziałać *wszelkim przejawom zła, marnotrawstwa, nadużyciom, kumoterstwu.* W pracy podstawowych i oddziałowych ogniw partii miano odejść od *nadmiernego ekonomizowania, a koncentrować uwagę na bieżących sprawach nurtujących załogi, powodujących niezadowolenie i krytykę.* Chciał także skończyć z reżyserowaniem życia partyjnego⁶⁷. Oczywiście były to puste frazesy, które miały wyciszyć nastroje społeczne. Kotarba, chcąc dać przykład „dołom” partyjnym, nieco zmodyfikował swój stosunek do Egzekutywy KW⁶⁸. Od września 1980 r. systematycznie informował członków tego gremium o sytuacji w województwie. Dyskusje na ten temat, w których brał osobiście udział Kotarba, odbyły się 2 i 16 października 1980 r. Oba spotkania były moderowane przez podległych pierwszemu sekretarzowi KW pracowników, a on sam dokonywał podsumowania. Tak jak w poprzednim okresie, członkowie egzekutywy przyjmowali wnioski, przygotowane wcześniej przez sekretariat Komitetu Wojewódzkiego⁶⁹.

⁶⁶ Więcej na ten temat zob. J. Eisler, *Polskie miesiące czyli kryzys(y) w PRL*, Warszawa 2008, s. 97-107.

⁶⁷ *Z troską i odpowiedzialnością o sprawach kraju i województwa*, „Nowiny”, nr 199 z 15 IX 1980 r., s. 1, 2.

⁶⁸ W tym czasie do Egzekutywy KW PZPR w Rzeszowie wchodziły osoby wybrane na konferencji 10 stycznia 1980 r. Skład personalny tego organu przedstawiał się następująco: Leon Kotarba – I sekretarz KW, Bernadetta Kilian – sekretarz do spraw organizacyjnych, Tadeusz Głowaty – sekretarz do spraw ekonomicznych KW, Zdzisław Kielar – sekretarz do spraw rolnych KW, Jan Kwolek – sekretarz do spraw propagandy KW, Piotr Bik – przewodniczący Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej, Zofia Bajek – kontroler jakości „Predom-Zelmer”, Józef Kierat – komendant wojewódzki Milicji Obywatelskiej, Kazimierz Klęba – przewodniczący Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych, Tadeusz Kunc – wicewojewoda rzeszowski, Kazimierz Oczó – rektor Politechniki Rzeszowskiej, Henryk Paślawski – redaktor naczelny „Nowin”, Wiesława Sawa – I sekretarz Komitetu Zakładowego Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem”, Józef Strzępek, Ryszard Ślęzak – prezes Wojewódzkiego Zarządu Kółek Rolniczych, Julian Krochmal – I sekretarz Komitetu Miejskiego PZPR w Rzeszowie, Stefan Kucharski – I sekretarz Komitetu Miejskiego PZPR w Mielcu. Zob. APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 45, k. 1.

⁶⁹ *Ibidem*, sygn. 304, k. 49-50, 51-53.

Wyżej opisane zachowania Kotarby świadczą o tym, iż kierował się logiką, charakterystyczną dla ówczesnych elit centralnego aparatu PZPR. Wydawało im się, że można wmontować „Solidarność” w systemowe ramy i poddać kontroli. Żywiołość tego ruchu zniweczyła ten plan.

Załączek wojewódzkiej niezależnej organizacji związkowej w Rzeszowie powstał 12 września 1980 r. W tym czasie po porozumieniu między Komitetem Założycielskim w Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego (WSK) „PZL-Rzeszów” i w Zakładach Zmechanizowanego Sprzętu Domowego „Predom-Zelmer” powołano do życia Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego (NSZZ) „Solidarność”. Powstanie silnych struktur założycielskich wolnych związków zawodowych stymulowało tworzenie nowych organizacji w innych zakładach i instytucjach województwa rzeszowskiego.

Wydawać się może, iż władza w województwie rzeszowskim nie była gotowa na konfrontację z „Solidarnością”. Mimo to doszło do niej 8 października 1980 r. W tym dniu, na zlecenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”, odbył się w całej Polsce godzinny strajk. W zakładach protestowano przeciw nierealizowaniu przez rząd zobowiązań płacowych oraz ingerencji organów administracyjnych w rozwój struktur związkowych. Strajk rozpoczął się również w rzeszowskiej WSK, ale nie został on odwołany, jak planowano, dźwiękiem syreny zakładowej – Leon Kotarba zabronił jej użycia. W związku z tym, protest trwał aż piętnaście godzin i zakończył się po mediacji z przedstawicielem KW⁷⁰.

Przegrana pierwszego sekretarza uzmysłowiła mu, iż traci władzę nad „masami pracującymi” województwa rzeszowskiego. Na jego oczach pękł niczym bańka mydlana mit PZPR, jedynej protektorki „klasy robotniczej”. Wydaje się, że ta sytuacja wywołała w nim panikę. Tym stanem emocjonalnym należy tłumaczyć jego zachowanie podczas spotkania z pracownikami rzeszowskiej WSK i działaczami „Solidarności” z tego zakładu, które odbyło się na początku listopada 1980 r. Jego przebieg znamy z relacji dziennikarzy, należących do Podstawowej Komórki Partyjnej (POP) PZPR przy redakcji „Nowin”. Według nich na zarzut związkowców, że „Nowiny” przeinaczają fakty, Kotarba skrytykował pracę tej gazety. Dał do zrozumienia, że zawsze był zwolennikiem pisania prawdy, a tylko postawa redakcji, kolegium i całego zespołu uniemożliwiła spełnienie tych sugestii. Naturalnie była to nieprawda, Kotarba jako pierwszy sekretarz KW bezpośrednio kontrolował pracę redakcji „Nowin”⁷¹. W tym czasie prawdopodobnie, po jego interwencji zamknięto śledztwo, prowadzone przez dziennikarzy tej gazety, które dotyczyło nadużyć przy rozdziale mieszkań w budynku przy ulicy Bulwarowej w Rzeszowie⁷².

Powyższe fakty dowodzą, że w oczach mieszkańców województwa rzeszowskiego Kotarba był najbardziej skompromitowanym lokalnym funkcjonariuszem PZPR. 19 listopada 1980 r. na posiedzeniu plenarnym KW PZPR w Rzeszowie oficjalnie zrezygnował z funkcji pierwszego sekretarza. Prawdopodobnie podjął tę decyzję pod wpływem nacisków, płynących z najwyższych kręgów partyjnych. W sposób zawołowany mówił o tym tak: *Powstała określona sytuacja. Długo się*

⁷⁰ D. Iwaneczko, *Opór społeczny a władza w Polsce Południowo-Wschodniej 1980–1989*, Warszawa 2005, s. 65, 66.

⁷¹ APRz, Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR w „Nowinach Rzeszowskich”, sygn. 5, k. 59-61.

⁷² AIPN Rzeszów, WUSW w Rzeszowie, 053/41, t. 2, Sprawa Obiektowa „Nonparel”, k. 18-27.

nad tym zastanawiałem i doszedłem do wniosku, że w tej sytuacji dobrze będzie dla wojewódzkiej organizacji partyjnej, jeśli zrezygnuję z funkcji pierwszego sekretarza wojewódzkiego. W dalszej części przekonywał, że była to jego suwerenna decyzja: Z tą propozycją wystąpiłem do kierownictwa Komitetu Centralnego daleko wcześniej i ta propozycja została przez kierownictwo KC przyjęta⁷³. Na jego miejsce został wybrany Franciszek Karp, członek KW PZPR i jednocześnie dyrektor Rzeszowskich Fabryk Mebli w Sędziszowie Małopolskim. Leon Kotarba został zaś przeniesiony do dyspozycji centralnej organizacji PZPR. Władze KC planowały skierować go do pracy w jednej z placówek dyplomatycznych PRL⁷⁴. Tak też się stało – Leon Kotarba od 1 kwietnia 1981 r. został zatrudniony na stanowisku konsula generalnego PRL w Kijowie⁷⁵. Placówka, którą kierował, zajmowała się:

- przyjmowaniem oświadczeń, zeznań i deklaracji od obywateli PRL,
- wydawaniem im paszportów konsularnych i przedłużaniem krajowych,
- wydawaniem zaświadczeń o zdolności prawnej do zawarcia małżeństwa,
- sporządzaniem aktów urodzenia, małżeństwa i zgonu,
- legalizacją dokumentów wydanych przez władze i urzędy sowieckie,
- pełnieniem funkcji sędziego polubownego,
- wykonywaniem wniosków sądów sowieckich w zakresie przesłuchania świadków oraz doręczania pism procesowych,
- sporządzaniem, poświadczaniem i przechowywaniem testamentów,
- współdziałaniem z miejscowymi władzami w kwestii ustanowienia opieki nad małoletnim lub ubezwłasnowolnionym obywatelem PRL.

Ponadto Kotarba był odpowiedzialny za wykonanie umów konsularnych, gospodarczych, nawigacyjnych, komunikacyjnych, osiedleńczych, społecznych, kulturalno-oświatowych, prawnych, ekstradycyjnych i turystycznych. Miał też obowiązek obserwować wszelkie przejawy życia kulturalnego Polaków w swym okręgu i przekazywać informacje o nich władzom PRL. Zobowiązany był także propagować polską kulturę, osiągnięcia gospodarcze i społeczne wśród Ukraińców⁷⁶.

Zachowane źródła niewiele mówią o tym okresie życia Leona Kotarby. Niestety, nie wiemy, czy obok wymienionych urzędniczych obowiązków prowadził samodzielną grę polityczną. Z pewnością utrzymywał kontakty z miejscowymi komunistami. Jak wcześniej wspomniano, do IX Nadzwyczajnego Zjazdu PZPR, który się rozpoczął 14 lipca 1981 r., pełnił funkcję członka KC PZPR. Realnie do tego dnia wspierał frakcję wewnątrz PZPR, która opowiadała się za siłową rozprawą z „Solidarnością”⁷⁷. Wygaśnięcie mandatu w centralnym organie partyjnym było dla Kotarby sygnałem, że jego kariera polityczna chyli się ku końcowi. Władze PZPR „przechowały” go na

⁷³ APRz, KW PZPR w Rzeszowie, sygn. 102, k. 53.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 2; AAN, Centralna Kartoteka PZPR, Akta osobowe Leona Kotarby, sygn. CK XX/9952, k. 86.

⁷⁶ J. Sutor, *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 1977, s. 320-333.

⁷⁷ 1981 czerwiec 1, Berlin – Sprawozdanie robocze z rozmów przedstawicieli Ambasady NRD w Warszawie z działaczami PZPR (fragmenty) [w:] *Przed i po 13 grudnia. Państwa bloku wschodniego wobec kryzysu w PRL 1980–1982*, t. 2, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2007, s. 51-53.

placówce w Kijowie aż do 31 sierpnia 1982 r., czyli do momentu, w którym mógł przejść na emeryturę⁷⁸.

Po zakończeniu pracy w kijowskiej placówce dyplomatycznej PRL, Leon Kotarba powrócił do Rzeszowa. Jako emeryt należał do podstawowej komórki partyjnej przy KW. Niezbyt angażował się w jej pracę. Jak każdy członek PZPR, uczestniczył w zebraniach POP, opłacał składki oraz brał udział w dyskusjach. Pozostał ideowym komunistą, co podkreślił w opinii z 15 kwietnia 1986 r. Bolesław Grupa – sekretarz POP przy rzeszowskim KW: *Daje wyraz poparcia dla idei partii i dla praktycznej realizacji zadań budownictwa socjalizmu w obecnych warunkach*⁷⁹. Prawdopodobnie aż do śmierci nie zmienił poglądów, a po latach świetności pozostały mu wspomnienia i odznaczenia, które otrzymał pracując w aparacie PZPR. Niestety, nie wiemy, czy patrząc na Sztandar Pracy II Klasy, Medal X-lecia i XXX-lecia PRL, Krzyż Oficerski i Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski⁸⁰, czuł nostalgię? Zmarł w niepodległej Polsce 18 listopada 1991 r.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

Archiwum Akt Nowych

Centralna Kartoteka Partyjna, sygn. CK XX/9952.

Akademia Nauk Społecznych, sygn. 87/254.

Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

Ankiety poselskie, sygn. 4742.

Archiwum Państwowe w Rzeszowie

Akta osobowe Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], sygn. 1068.

Komitet Powiatowy PZPR w Łąncucie, sygn. 75.

Komitet Powiatowy PZPR w Ropczycach, sygn. 47, 59.

Komitet Wojewódzki PZPR w Rzeszowie, sygn. 2, 4, 45, 56, 84, 90, 95, 99, 102, 140, 185, 231, 228, 271, 303, 304, 8653, 8838, 8854, 9435, 9436, 9483, 9528, 9532, 9788, 13086, 13088.

Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR w „Nowinach Rzeszowskich”, sygn. 5.

Zarząd Wojewódzki Związku Młodzieży Polskiej w Rzeszowie, sygn. 8, 83.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie

Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Rzeszowie, sygn. 266/1 (Kartoteka członków Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej); sygn. 053/59, t. 4 (Sprawa obiektowa kryptonim „Solidarność Wiejska”); sygn. 053/41, t. 2 (Sprawa Obiektowa „Nonparel”).

⁷⁸ APRz, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 2; AAN, Centralna Kartoteka PZPR, Akta osobowe Leona Kotarby, sygn. CK XX/9952, k. 90.

⁷⁹ APRz, Akta osobowe KW PZPR w Rzeszowie [dokumentacja niearchiwalna], Leon Kotarba, sygn. 1068, k. 1.

⁸⁰ AAN, Centralna Kartoteka PZPR, Akta osobowe Leona Kotarby, sygn. CK XX/9952, k. 60.

Archiwum Zakładowe Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego
Akta osobowe pracowników Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie
[dokumentacja niearchiwalna], sygn. 1102/766.

Źródła drukowane:

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 18 sierpnia 1944 r. o wojennych świadczeniach rzeczowych – obowiązkowych dostawach zbóż i ziemniaków dla państwa, Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1944, nr 3, poz. 9.
Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z uzupełnieniami uchwalonymi przez VII Zjazd PZPR w grudniu 1975 r., Warszawa 1978.
Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obronnym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1967, nr 44, poz. 220.

Opracowania:

Eisler J., „*Polskie miesiące*” czyli kryzys(y) w PRL, Warszawa 2008.
Iwaneczko D., *Zmierzch dekady Gierka. Polska południowo-wschodnia 1975–1980*, Rzeszów 2016.
Iwaneczko D., *Opór społeczny a władza w Polsce południowo-wschodniej 1980–1989*, Warszawa 2005.
Kaliński J., *Historia gospodarcza XIX i XX w.*, Warszawa 2008.
Mołdawa T., *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991.
Mścisław W., *Służba Budowlana (Baudienst) w Generalnym Gubernatorstwie 1940–1945*, Warszawa 1984.
Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, część I: *Zjazdy i plenarne posiedzenia Komitetu Centralnego od I do IX Zjazdu (porządek dzienny, źródła)*; część II: *Członkowie władz naczelnych oraz I sekretarze komitetów wojewódzkich PZPR 21 XII 1948 – 31 XII 1982*, oprac. W. Ciempiel, J. Jakubowski, Warszawa 1983.
Przed i po 13 grudnia. Państwa bloku wschodniego wobec kryzysu w PRL 1980–1982, t. 2, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2007.
Rakowski M.F., *Dzienniki polityczne 1979–1981*, Warszawa 2004.
Rolicki J., *Edward Gierek. Życie i narodziny legendy*, Warszawa 2002.
Sutor J., *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 1977.

Czasopisma:

„Nowiny” 1975, nr 274; 1976, nr 128, 146, 275; 1980, nr 33, 199.
„Nowiny Rzeszowskie” 1975, nr 140.

Internet:

<http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.dolastName=cygan&idx=&katalogId=1&subpageKatalogId=1&pageNo= 1&osobald=59163&> [dostęp 23 VI 2016]

Abstract

Leon Kotarba (1924–1991). A contribution to a political biography

Leon Kotarba reached the highest position in the Polish United Workers' Party's (PZPR) Rzeszow province in May 1975 thanks to his predecessor's, Wladyslaw Kruczek's, support. Kotarba spent most of his time working in the party as Kruczek's protégé. It is Kruczek who taught him how to manage the apparatus and more. It seems that Kotarba and Kruczek had the same idea for the role of the PZPR in the Polish state and society. This is confirmed by Jozef Tejchma, who thought of Kotarba as a doctrinaire who did not take into account the circumstances of the Rzeszow province. Thus, Kotarba tried to manage the province in a dogmatic way. This type of management of the Rzeszow province did not work out during the crisis that began in the Polish People's Republic in 1975. Kotarba's fall, however, was caused by a lack of direct action towards the trade union 'Solidarity', founded in August 1980. He resigned from the first secretary position of the Rzeszow province's PZPR in November 19, 1980.

Key words:

Leon Kotarba; First Secretary, Rzeszow; PZPR